

POVEZANOST INDIVIDUALNIH KARAKTERISTIKA UČENIKA SA STRAHOM OD ŠKOLE I IZLOŽENOSTI NASILJU OD STRANE VRŠNJAKA U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Marina KOTRLA TOPIĆ,
Zora RABOTEG-ŠARIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 373.31.78(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. 5. 2009.

Rezultati izloženi u radu temelje se na podacima prikupljenim u okviru projekta "Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS)".

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati u kojoj su mjeri strah od škole i izloženost nasilju od vršnjaka prisutni kod učenika viših razreda osnovne škole te provjeriti postoje li razlike u izraženosti ovih pojava s obzirom na dob i spol učenika, kao i ispitati povezanost obilježja učenika, poput njihova spola, dobi, samopoštovanja te socijalnih i organizacijskih vještina, sa strahom od škole i izloženosti nasilju od vršnjaka. U istraživanju je sudjelovalo 4999 učenika viših razreda (od 5. do 8.) iz 49 hrvatskih osnovnih škola. Pronađene dobne i spolne razlike u ova dva kriterija pokazuju kako djevojčice te stariji učenici i učenice procjenjuju češću prisutnost straha od škole, dok dječaci te mlađi učenici i učenice viših razreda osnovne škole procjenjuju da su češće izloženi nasilju svojih vršnjaka. Strah od škole u najvećoj mjeri osjećaju starije djevojčice, dok su vršnjačkom nasilju najčešće izloženi mlađi dječaci. Jedini je značajni prediktor straha od škole samopoštovanje učenika, dok se izloženost nasilju vršnjaka može predvidjeti na temelju samopoštovanja i socijalnih vještina. Osim što samopouzdaniji učenici osjećaju manje straha od škole, oni su, uz učenike s boljim socijalnim vještinama, manje izloženi nasilju vršnjaka. Moguća praktična primjena rezultata razmatra se u smjeru potrebe razvoja preventivnih programa u školskom okruženju.

Ključne riječi: strah od škole, nasilje od vršnjaka, samopoštovanje, socijalne vještine, organizacijske vještine

Andreja Brajša-Žganec, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: andreja.brajša.zganec@pilar.hr

UVOD

Jedna od glavnih zadaća nastavnika i stručnih službi u školama jest osigurati učenicima sigurnu i poticajnu okolinu za razvoj i učenje. To je posebno važno kada se u obzir uzme činjenica da djeca u školi provedu i do 7 sati na dan, što školu, nakon obitelji, čini po važnosti drugim aspektom u životu svakoga djeteta. Dok većina učenika voli ići u školu – što zbog učenja, što zbog druženja s vršnjacima – za dio djece odlazak u školu postaje stanovit stres, koji nerijetko dovodi do somatskih tegoba i izbjegavanja odlaska u školu. Ako se problem ne uoči na vrijeme te se ne krene u njegovo pravodobno rješavanje, posljedice za zdravlje, ali i školski uspjeh, a time i obrazovnu budućnost djeteta, mogu biti vrlo ozbiljne. Stoga je vrlo važno razumjeti mehanizme koji dovode do takva stanja, bilo da su oni povezani sa samim učenicima, nastavnicima i procesom poučavanja ili s vršnjacima s kojima je učenik također svakodnevno u kontaktu. Poznato je, naime, da kada se djeca u školi osjećaju dobro i sigurno, to pridonosi usmjeravanju k socijalno prihvatljivim oblicima ponašanja, osjećaju pripadnosti, većoj motivaciji za primjereno ponašanje, a time i prilagodbi na školu, odnosno smanjenju negativnih osjećaja i neprikladnih oblika ponašanja (Wentzel, 2003.). U ovom radu odlučili smo se usredotočiti na učenički doživljaj straha od škole te izloženosti nasilju njihovih vršnjaka, odnosno na čimbenike povezane s tim negativnim socijalizacijskim aspektima u školskom okruženju.

Strah od škole možemo definirati kao strah od neuspjeha vezanog uz školsko postignuće koji se može razviti kod pismenog i usmenog ispitivanja, zbog lošeg odnosa između nastavnika i učenika ili pak zbog neodgovarajućih roditeljskih očekivanja u pogledu djetetova školskog uspjeha. U određenoj mjeri, strah od škole možemo usporediti i s ispitnom anksioznošću, koju McDonald (2001.) definira kao poseban oblik šire grupe problema koju karakteriziraju osjećaji anksioznosti, a koji u ozbiljnijim slučajevima može biti dijagnosticiran kao psihološki poremećaj. Važno je istaknuti kako je osnovna razlika između straha i anksioznosti u tome što je strah uglavnom vezan uz specifičan događaj ili objekt te obično nestaje kada i sam prijeteci podražaj, dok se anksioznost opisuje više kao opći osjećaj nelagode koji u skladu s tim i dulje traje te postaje trajniji problem (Vulić-Prtorić, 2002.). Stoga, kada govorimo o strahu od škole u ovom istraživanju, govorimo o strahu koji se javlja kao posljedica izloženosti ili razmišljanja o neuspjehu vezanom uz školsko postignuće. Ovako definiran strah od škole u velikoj mjeri može se poistovjetiti sa strahom od ispitivanja, koji Arambašić (1988.) definira kao emocionalnu uzbuđenost i kognitivnu uznemirenost koje se javljaju u ispit-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

nim situacijama i/ili pri njihovom zamišljanju, odnosno anticipiranju. Arambašić i Krizmanić (1986.) navode kako se takav strah manifestira na razne načine, primjerice dijete nerado odlazi u školu, zaboravlja domaću zadaću, unaprijed se boji ispitivanja, govori da se boji nastavnika ili roditelja i sl. Većina istraživanja koja su se bavila ovim problemom usmjerila su se prema ispitivanju koliko je često strah od škole uopće prisutan kod učenika i u kojoj mjeri te koliki je i kakav njegov utjecaj na emocionalnu prilagodbu učenika, školski uspjeh i ponašanje. Tako Vulić-Prtorić (2002.) navodi kako gotovo 8%, od 2237 učenika od 5. do 8. razreda osnovne i 1. do 4. razreda srednje škole u sedam hrvatskih gradova, izjavljuje kako osjeća neki oblik straha od škole. U pogledu posljedica izraženog osjećaja straha od škole, istraživanja dosljedno pokazuju da je strah od škole povezan sa slabijim uspjehom u školi (Tomljenović i Nikčević-Milković, 2005.; McDonald, 2001.; Mihaljević i Rijavec, 2008.; Kaplan i sur., 2005.), jer su djeca s izraženijim strahom od škole manje usmjerena na nastavu, slabije su motivirana za učenje te uz to češće izostaju s nastave. Strah od škole povezan je i s raznim somatskim tegobama, do kojih dolazi zbog pojačane anksioznosti (Natvig i sur., 1999.). U skladu s tim, istraživanja pokazuju i kako učenici s visokom ispitnom anksioznosti, koji se u ispitnim situacijama služe lošim i neučinkovitim metodama učenja, također pokazuju slabiji školski uspjeh (Benjamin i sur., 1981.). Mnogo je čimbenika koji potencijalno mogu djelovati na razvoj i izraženost straha od škole, a njihov utjecaj u određenoj mjeri ovisi i o dobi učenika. Iako su sve situacije koje uključuju evaluaciju popraćene određenim emocionalnim reakcijama, valja pretpostaviti da upravo ranija iskustva i vjerovanja učenika, koja su pak oblikovana pod utjecajem raznih čimbenika, imaju jedinstven utjecaj na učeničke reakcije u ispitnoj situaciji (McDonald, 2001.). Stoga nas je zanimalo ispitati koliko samopoštovanje učenika te njihove socijalne i organizacijske vještine mogu pridonijeti predviđanju straha od škole u učenika viših razreda osnovne škole.

Osim straha od škole, koji je prije svega povezan s obrazovnim procesom, kako bi se učenici u školi osjećali dobro i sigurno, važni su i njihovi odnosi s drugim učenicima. Pri tome posebnu pažnju zaslužuje izloženost učenika nasilju njihovih vršnjaka, odnosno viktimizacija (Benbenishty i sur., 2002.; Astor i sur., 2006.). Viktimizacija podrazumijeva izloženost bilo kojoj vrsti neizazvanoga agresivnog ponašanja od strane vršnjaka (Storch i Ledley, 2005.), dok vršnjačko nasilje možemo definirati kao situacije u kojima jedno ili više djece namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugo dijete koje se ne može obraniti (Graham i Juvonen, 2002.). Takvo nasilje može

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

uključivati verbalno i emocionalno uznemiravanje, izravne i neizravne prijetnje, uništavanje imovine te lakše i teže fizičke napade, uz upotrebu oružja ili bez nje. Iako je nasilje među vršnjacima široko istraživana pojava, većina istraživanja koja su se bavila ovom problematikom usredotočila su se na počinitelje nasilja, u prvom redu zbog stabilnosti dječje agresivnosti što je čini čimbenikom rizika za kasniji razvoj neprilagođenih oblika ponašanja, dok se tek u posljednje vrijeme žarište istraživanja usmjerava i prema žrtvama nasilja (Hashima i Finkelhor, 1999.). Nadalje, većina istraživanja koja su se bavila žrtvama nasilja polazi iz perspektive izučavanja okolinskih čimbenika koji dovode do izloženosti nasilju. Prema toj teoriji, osobe s određenim životnim stilom, koji npr. uključuje boravak na opasnim mjestima, imaju veću mogućnost postati žrtvama nasilja. Iako su sve odrednice okolinskoga modela do sada uspješno povezane s izloženosti viktimizaciji (Koo i sur., 2006.), ovaj model u određenoj mjeri propušta istražiti faktore koji pridonose zaštiti od viktimizacije, dakle tzv. protektivne faktore. Naime, iako je važno poznavati faktore koji dovode do većeg rizika izloženosti nasilju, kako bi se moglo djelovati u vidu njihove modifikacije, model nam ne govori mnogo o faktorima koji pojedince mogu zaštititi od toga nasilja, a bez poznavanja takvih faktora prevencija izloženosti nasilju svodi se na smanjivanje, tj. uklanjanje, čimbenika rizika (Christiansen i Evans, 2005.). Uzimajući u obzir negativne posljedice nasilja za žrtve općenito, koje uključuju brojne psihološke i bihevioralne probleme – poput depresije, suicidalnih namjera, visoke anksioznosti, niskoga samopouzdanja te posttraumatskoga stresnog poremećaja (Boney-McCoy i Finkelhor, 1995.) – važno je istražiti i neke aspekte viktimizacije s obzirom na određeni kontekst, primjerice školsko okruženje. Istraživanja pokazuju kako učenici koji su izloženi nasilju svojih vršnjaka imaju više internaliziranih problema, zaostaju u rastu, drugi ih učenici ne vole, a imaju i loše komunikacijske vještine i loše vještine rješavanja problema, depresivniji su i imaju niže samopoštovanje (Kumpulainen i Rasanen, 2000.; Olweus, 1998.). Nadalje, uz izravnu izloženost vršnjačkom nasilju, slično kao i strah od škole i sam strah od moguće izloženosti nasilju vršnjaka utječe na veći broj izostanaka s nastave, slabiju motivaciju za učenje, a time i sam školski uspjeh (Juvonen i sur., 2000.). Općenito možemo zaključiti kako se o posljedicama viktimizacije do sada zna mnogo više nego o čimbenicima rizika za izloženost vršnjačkom nasilju, posebice kada se u obzir uzmu individualne osobine učenika koje mogu poslužiti kao protektivni faktori. Ranija istraživanja pokazuju kako će u nižim razredima osnovne škole viktimizaciji biti izloženiji učenici skloni internalizaciji problema te učenici inhibirana tem-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

peramenta (Schwartz i sur., 1993.). Važan aspekt koji treba uzeti u obzir prilikom izučavanja ovog problema jest i dob djece uključene u istraživanje. Naime, s pubertetom se javlja interes za aktivnosti koje uključuju i starije vršnjake, što može imati različite ishode u pogledu socijalnih odnosa, a onda i izloženosti nasilju vršnjaka (Haynie i Piquero, 2006.).

Cilj je ovog istraživanja dvojak. Prije svega nastoji se ispitati u kojoj su mjeri strah od škole i izloženost nasilju vršnjaka prisutni kod učenika viših razreda osnovne škole te provjeriti postoje li razlike u izraženosti tih mjera s obzirom na dob i spol učenika. Drugi cilj istraživanja jest ispitati povezanost osobina samih učenika – poput njihova spola, dobi, samopoštovanja te socijalnih i organizacijskih vještina – sa strahom od škole i izloženosti nasilju vršnjaka.

METODA

Sudionici istraživanja

U ispitivanju su sudjelovali učenici viših razreda osnovne škole (od 5. do 8. razreda) iz 49 osnovnih škola koje teritorijalno pokrivaju sve županije u Republici Hrvatskoj. Ukupno je ispitano 4999 učenika (51,8% dječaka i 48,2% djevojčica). Prosječna dob učenika bila je 12,5 godina (SD = 1,22).

Instrumenti ispitivanja

Izloženost nasilju vršnjaka

Izloženost nasilju vršnjaka mjerena je četirima tvrdnjama preuzetim iz upitnika koji se rabio u istraživanju "Panel Study of Income Dynamic" (Modi, 2000.), pri čemu su učenici na skali od 1 ("nikada") do 6 ("svaki dan") odgovarali koliko im se često u posljednjih mjesec dana u školi i oko škole dogodilo da ih je netko zadirkivao i govorio im ružne stvari, udario ih, bez pitanja uzeo nešto njihovo – novac, sendvič i sl. – te ih namjerno isključio iz zajedničkih aktivnosti. Ukupan rezultat na skali formiran je kao zbroj procjena na sve četiri tvrdnje. Analizom glavnih komponenata ekstrahirano je jedan faktor koji objašnjava 54,1% ukupne varijance učeničke procjene izloženosti nasilju vršnjaka. Korelacije pojedinih čestica s ekstrahiranim faktorom kreću se od 0,71 do 0,77. Koeficijent nutarnje konzistencije (Cronbach α) iznosi 0,71. Korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom, kada se ukloni varijabilitet te čestice iz ukupnog rezultata, kreću se od 0,47 do 0,56.

Strah od škole

Učenici su strah od škole procjenjivali na skali od 4 tvrdnje. Skala je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Učenici su na skali od 1 ("nikada") do 4 ("vrlo često") procjenjivali koliko

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

se često, kada su u školi, boje da neće biti dobri učenici, kada pišu test, kada ih nastavnik proziva za ispitivanje te koliko se često boje roditeljskih reakcija na loše ocjene. Ukupan rezultat na skali formiran je kao zbroj procjena na tvrdnjama koje čine skalu. Analizom glavnih komponenata ekstrahiran je jedan faktor koji objašnjava 60,1% ukupne varijance učeničke procjene straha od škole. Korelacije pojedine čestice s ekstrahiranim faktorom kreću se od 0,71 do 0,83. Koeficijent nutarnje konzistencije (Cronbach α) iznosi 0,78. Korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom, kada se ukloni varijabilitet te čestice iz ukupnog rezultata, kreću se od 0,50 do 0,65.

Samopoštovanje

Samopoštovanje je ispitivano skalom od 5 tvrdnji, koje su preuzete iz upitnika autora Niemivirta (1999.), a koja je u prethodnim istraživanjima prilagođena za primjenu na učenicima u hrvatskim osnovnim školama (Rijavec i sur., 1999.). Učenici su procjenjivali stupanj slaganja sa svakom od tvrdnji koje su se odnosile na mišljenje učenika o njima samima i na zadovoljstvo sobom na skali od 1 ("uopće se ne slažem") do 5 ("potpuno se slažem"). Ukupan rezultat na skali formiran je kao zbroj procjena na tvrdnjama koje čine skalu. Analizom glavnih komponenata ekstrahiran je jedan faktor koji objašnjava 41% ukupne varijance učeničke procjene samopoštovanja. Korelacije pojedine čestice s ekstrahiranim faktorom kreću se od 0,56 do 0,73. Pouzdanost tipa unutarne konzistencije (Cronbach α) iznosi 0,63. Korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom, kada se ukloni varijabilitet te čestice iz ukupnog rezultata, kreću se od 0,30 do 0,49.

Organizacijske i socijalne vještine

Učeničke organizacijske i socijalne vještine ispitane su skalom od 11 čestica (prilagođeno prema *The Colorado Trust*, 2004.). Učenici su na skali od 1 ("uopće ne") do 5 ("potpuno da") procjenjivali u kojoj ih mjeri opisuju tvrdnje koje se odnose na uspješnost u odlučivanju, postavljanju ciljeva, rješavanju problema, planiranju i vodstvu, kao i tvrdnje koje se odnose na dobro slaganje s vršnjacima, uspješno sklapanje prijateljstava i sl. Analiza glavnih komponenti, uz oblimin rotaciju, rezultirala je dvjema značajnim komponentama karakteristična korijena većeg od jedan koje zajedno objašnjavaju 48,47% ukupne varijance rezultata. Prva komponenta objašnjava 36,59% varijance (svojstvena vrijednost 4,03), pri čemu se korelacije pojedine čestice s ekstrahiranim faktorom kreću od 0,60 do 0,81, dok druga komponenta objašnjava dodatnih 11,87% varijance (svojstvena vrijednost 1,31), pri čemu se korelacije pojedine čestice s ekstrahiranim faktorom kreću od 0,36 do 0,77. Šest čestica ima značajnu projekciju samo na faktoru koji

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

možemo nazvati socijalne vještine, a pet čestica na faktoru koji možemo nazvati organizacijske vještine.

Na osnovi faktorske analize formirane su dvije skale. Ukupan rezultat na skalama formiran je kao zbroj procjena na tvrdnjama koje čine skalu. Organizacijske vještine kao percepcija vlastitih organizacijskih vještina mjerene su skalom od 5 tvrdnji. Koeficijent nutarnje konzistencije (Cronbach α) iznosi 0,79, dok se korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom, kada se ukloni varijabilitet te čestice iz ukupnog rezultata, kreću od 0,49 do 0,69. Socijalne vještine kao percepcija vlastitih socijalnih vještina, odnosno vještina u odnosima s drugim ljudima, mjerene su skalom od 6 tvrdnji. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach α) iznosi 0,70. Korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom, kada se ukloni varijabilitet te čestice iz ukupnog rezultata, kreću se od 0,33 do 0,53.

Obilježja ispitanika

Dvije varijable uključene u ovo istraživanje koje se odnose na relevantna obilježja ispitanika jesu spol ispitanika (0=muški, 1=ženski) i njihova dob, tj. razred koji pohađaju (od 5. do 8.).

Postupak

Ispitivanje je provedeno grupno tijekom jednoga školskog sata, a sudjelovanje je bilo dobrovoljno uz suglasnost roditelja. Prije početka ispitivanja učenicima je ukratko objašnjena svrha istraživanja te im je zajamčena anonimnost i povjerljivost podataka.

Podaci koji se iznose u ovom radu dio su rezultata širega terenskog istraživanja o učincima Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS), elementi kojega su eksperimentalno uvedeni u 5% osnovnih škola (49 škola) u Republici Hrvatskoj u školskoj godini 2005./2006. Ispitivanje znanja, sposobnosti i socioemocionalnog razvoja provedeno je u dva navrata – na početku i na kraju školske godine. Uz spomenutih 49 škola u kojima su primjenjivana načela HNOS-a, u ispitivanje je uključeno i 49 škola u kojima se HNOS nije primjenjivao, a koje su predstavljale kontrolni uzorak u istim gradovima i županijama. U ovo istraživanje uključeni su podaci prikupljeni od učenika kontrolne skupine škola u prvom mjerenju.

REZULTATI I RASPRAVA

Spolne i dobne razlike u strahu od škole i izloženosti nasilju vršnjaka

S obzirom na broj sati koji djeca svakodnevno provedu u školskom okruženju, vrlo je važno razmotriti kako se u tom okruženju osjećaju te koliko su zaštićeni od mogućih štetnih čimbenika za svoj razvoj i obrazovanje. U skladu s tim, prvi

● TABLICA 1
Aritmetičke sredine i standardne devijacije za varijable straha od škole i izloženosti nasilju vršnjaka, ovisno o spolu i dobi

Skale		Svi (N=4999)		Dječaci (N=2590)		Djevojčice (N=2409)	
		M	SD	M	SD	M	SD
Strah od škole (N=1750)	Svi	9,38	2,92	8,97	2,86	9,81	2,92
	Mlađi (N=3249)	9,20	2,93	8,97	2,87	9,43	2,98
	Stariji	9,48	2,91	8,97	2,85	10,03	2,87
Izloženost nasilju vršnjaka (N=1750)	Svi	6,66	3,37	6,94	3,71	6,36	2,94
	Mlađi (N=3249)	7,17	3,71	7,66	4,12	6,66	3,15
	Stariji	6,39	3,15	6,57	3,41	6,19	2,81

cilj ovoga istraživanja bio je ispitati u kojoj su mjeri strah od škole i izloženost nasilju vršnjaka prisutni kod učenika viših razreda osnovne škole te provjeriti postoje li razlike u izraženosti tih mjera s obzirom na spol i dob učenika. U Tablici 1 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije za varijable strah od škole i izloženost nasilju vršnjaka, ovisno o spolu i dobi (mlađi učenici – iz 5. i 6. razreda – i stariji učenici – iz 7. i 8. razreda).

Kako bismo utvrdili u kojoj su mjeri strah od škole i izloženost nasilju vršnjaka prisutni kod učenika viših razreda osnovne škole, izračunali smo rezultate na ovim varijablama u jedinicama skale. Rezultati na skali Straha od škole izraženi u jedinicama skale pokazuju da učenici viših razreda procjenjuju kako prosječno ponekad osjećaju strah od škole, pri čemu 9,1% učenika procjenjuje kako ne osjeća tu vrstu straha. Međutim, čak 40,9% učenika strah od škole osjeća često ili vrlo često. Ovakvi rezultati u skladu su s podacima iz sličnih istraživanja u drugim zemljama, pa tako Ergene (2003.) u metaanalizi 56 istraživanja o programima za smanjenje ispitne anksioznosti u Sjedinjenim Američkim Državama navodi podatak kako od 34 do 41% učenika osjeća fiziološke i bihevioralne promjene koje prate zabrinutost mogućim negativnim ishodima ispitne situacije. U pogledu podataka o prevalenciji straha od škole u našoj zemlji, kao što je ranije navedeno, Vulić-Prtorić (2002.) iznosi podatak kako od 1312 učenika viših razreda osnovne škole tek 7,78% njih navodi kako osjeća neki oblik straha od škole. No pri tome valja napomenuti kako postoji značajna razlika u načinu ispitivanja prisutnosti straha od škole kod osnovnoškolaca, jer se u istraživanju Vulić-Prtorić (2002.) od učenika tražilo da odgovore na otvoreno pitanje o tome postoji li nešto čega se jako boje, stoga je moguće da su učenici odgovarajući na pitanje odabrali navesti samo jedan od svojih strahova, a nisu se izjašnjavali o prisutnosti straha od škole.

Ako se rezultati na skali izloženosti nasilju vršnjaka izraze u jedinicama skale, može se utvrditi da učenici procjenjuju kako su u prosjeku jedanput do dvaput na mjesec izloženi nasilju svojih vršnjaka. Dok gotovo polovica broja ispi-

tanih učenika nikada nije bila izložena nasilju svojih vršnjaka (48,6%), ono što zabrinjava jest podatak da 14,6% učenika procjenjuje kako su nekom obliku nasilja vršnjaka izloženi od jednom na tjedan do svakodnevnoga. Dobiveni postotak tek je donekle u skladu s podacima iz drugih zemalja, koji, ovisno o istraživanju, upućuju na 10 do 30% učenika izloženih nasilju vršnjaka (Nansel i sur., 2001; Hunter i sur., 2007.). U pogledu istraživanja u Republici Hrvatskoj, Profaca i sur. (2006.) navode kako se 21,6% od 3983 učenika četvrtih, petih, šestih, sedmih i osmih razreda osnovne škole opisalo žrtvama vršnjačkoga nasilja, što je nešto veći postotak od onoga dobivenog u našem istraživanju.

Kako bi se ispitalo postojanje dobnih i spolnih razlika u izraženosti straha od škole te izloženosti nasilju vršnjaka, provedene su dvosmjerne analize varijance, pri čemu su spol i dob učenika (mlađi učenici – iz 5. i 6. razreda i stariji učenici – iz 7. i 8. razreda) nezavisne, a strah od škole te izloženosti nasilju vršnjaka zavisne varijable. Pri tome valja napomenuti da rezultati Kolmogorov-Smirnov testa upućuju na značajno odstupanje distribucije varijable straha od škole ($M=9,38$, $SD=2,92$, $K-S-Z=6,92$, $p=,000$), kao i varijable izloženosti nasilju od strane vršnjaka ($M=6,66$; $SD=3,37$; $K-S-Z=15,21$, $p=,000$) od normalne krivulje. Međutim, pri tome u obzir valja uzeti činjenicu da varijable uključene u istraživanje mjere pojave koje su u normalnoj populaciji i inače asimetrično distribuirane (Profaca i sur., 2006.). Nadalje, analiza varijance vrlo je robustan statistički postupak, pa se početne pretpostavke vrlo često mogu u određenoj mjeri zapostaviti, a da takvo zapostavljanje nema značajnijih efekata (Howell, 1997.). Stoga je testiranje spolnih i dobnih razlika u izraženosti straha od škole te izloženosti nasilju vršnjaka provedeno analizom varijance, a kako ne bismo ugrozili valjanost kasnijih zaključaka, dobiveni nalazi dodatno su provjereni i neparametrijskim metodama.

➔ TABLICA 2
Rezultati testiranja
značajnosti dobnih i
spolnih razlika u
strahu od škole i
izloženosti nasilju
vršnjaka

	Strah od škole $F(3,4995)$	Izloženost nasilju od strane vršnjaka $F(3,4995)$
Spol	78,72**	48,49**
Dob	12,59**	62,34**
Spol x dob	12,21**	9,97*

** $p<0,001$; * $p<0,01$

Kada je u pitanju strah od škole, djevojčice procjenjuju češću prisutnost straha od škole nego dječaci. Takvi su rezultati u skladu s podacima iz sličnih istraživanja koja upozoravaju na veću prisutnost straha u ispitnim situacijama kod djevojčica nego kod dječaka (Rosario i sur., 2008.; Carter i sur., 2008.; Arambašić, 1988.; Živčić-Bećirević i Rački, 2006.). Osim

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

toga, ovakvi su rezultati u skladu i s nalazima istraživanja koja pokazuju kako djevojčice općenito imaju veći broj strahova i strahuju u većoj mjeri od dječaka (Vulić-Prtorić, 2002.). Međutim, budući da postoje i istraživanja koja nisu pronašla spolne razlike u sličnim konstruktima (Rijavec i Marković, 2008.), važno je istaknuti potrebu da se sustavno istraži prisutnost ove pojave među dječacima i djevojčicama. Naime, neki istraživači sugeriraju kako su uočene razlike između dječaka i djevojčica posljedica činjenice da su djevojčice spremnije priznati prisutnost straha od škole, za razliku od muških vršnjaka (Hill i Sarason, 1966.), što bi u sustavnim ispitivanjima ove pojave svakako trebalo uzeti u obzir.

Osim spolnih razlika uočene su i značajne dobne razlike u izraženosti straha od škole, pa tako stariji učenici procjenjuju nešto viši strah od škole u odnosu na mlađe učenike viših razreda u osnovnim školama. Neki autori (Ollendick, 1995.; prema Vulić-Prtorić, 2002.) navode da djeca od 7 do 10 godina imaju mnogo više specifičnih strahova od djece u dobi od 11 do 16 godina. No naši nalazi govore o izraženijoj prisutnosti straha od škole kod učenika 7. i 8. razreda osnovne škole u odnosu na učenike 5. i 6. razreda, što nije neobično ako se u obzir uzme činjenica da se s napredovanjem kroz obrazovni sustav povećava i broj ispitnih situacija. Uz to, povećavaju se i očekivanja te pritisak roditelja i nastavnika, jer je školski uspjeh u završnim razredima važan kriterij za upis u srednju školu. Može se očekivati da učenici u određenoj mjeri internaliziraju takva očekivanja okoline, što dovodi do veće napetosti u pogledu vlastita uspjeha, a onda i većega straha od neuspjeha. Nadalje, učenici s vremenom postaju uspješniji u procjenama vlastite izvedbe, jer dobivaju i više povratnih informacija, a ne treba zanemariti ni usporedbu s vršnjacima. Naime, iako se može pretpostaviti da su očekivanja u pogledu školskog uspjeha veća za gotovo sve učenike, ne mogu ih svi učenici i ostvariti, što dovodi do pojačana osjećaja kompeticije među vršnjacima, a takva napetost dodatni je potencijalni izvor stresa vezanog uz školski uspjeh (Nicholls, 1976.).

Zbog ranije navedenih razloga, u pogledu asimetričnih distribucija ispitivanih varijabli nalazi o spolnim i dobnim razlikama u izraženosti straha od škole provjereni su i neparametrijskim Mann-Whitney testom, rezultati kojega potvrđuju navedene zaključke ($M-W_{\text{spolne razlike u strahu od škole}}=2617578.00$, $p=,000$; $M-W_{\text{dobne razlike u strahu od škole}}=2677012.00$, $p=,000$).

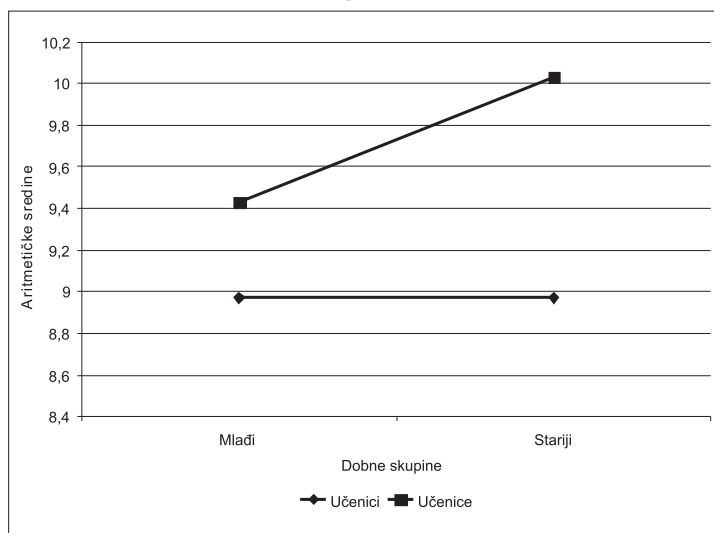
Provedenom analizom varijance (Tablica 2) utvrđen je i interakcijski efekt spola i dobi, pri čemu se procjena straha od škole s dobi povećava kod učenica, ali ne i kod učenika (Slika 1). Starija dob u provedenom istraživanju odgovara uzrastu 7. i 8. razreda osnovne škole, dakle kronološkoj dobi od 13 do 15 godina. Stoga dobivene nalaze možemo usporediti s onima

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

SLIKA 1
Prikaz interakcijskog
efekta spola i dobi na
strah od škole

Poultnera i sur. (1997.; prema Vulić-Prtorić, 2002.), koji pokazuju kako se kod djevojčica s početkom puberteta broj strahova općenito udvostručuje, dok kod dječaka takvih promjena nema. Spomenuti autori navode kako sam proces maturatione vodi jačanju internaliziranih problema, što je posebno izraženo u dobi od 13 do 15 godina.

Značajne spolne razlike dobivene su i kada je u pitanju izloženost nasilju vršnjaka, pa tako dječaci značajno češće procjenjuju da su izloženi nekom obliku takva nasilja nego djevojčice. Budući da čestice primijenjene skale Izloženosti nasilju vršnjaka opisuju uglavnom izravnije oblike fizičkoga i verbalnoga nasilja, ovaj je nalaz u skladu s rezultatima ranijih istraživanja, koja sustavno izvještavaju o tome da su dječaci češće žrtve izravne fizičke i verbalne agresije (Grunbaum i sur., 2002.; Nansel i sur., 2001.; Attar-Schwartz i Khoury-Kassabri, 2008.; Kumpulainen i sur., 1999.). Ista istraživanja navode i kako su dječaci češći počinitelji izravne fizičke i verbalne agresije, dok su djevojčice češće uključene u neizravne oblike vršnjačkoga nasilja, poput, primjerice, ogovaranja. Ovakve razlike Crick i Gropeter (1995.; prema Attar-Schwartz i Khoury-Kassabri, 2008.) objašnjavaju time da, u pokušaju da naude drugoj osobi, počinitelji nasilja odabiru način kojim će najlakše utjecati na socijalne ciljeve svoje žrtve. U skladu s tim, dječaci se češće okreću izravnom fizičkom i verbalnom nasilju, kako bi drugim dječacima oslabili eventualnu dominantnu poziciju u društvu vršnjaka. S druge strane, djevojčice su sklonije neizravnim oblicima nasilja, i to češće protiv drugih djevojčica, kako bi osujetile njihove ciljeve u pogledu ostvarivanja socijalnoga statusa i popularnosti u grupi vršnjaka.

Pogledamo li razlike s obzirom na dob ispitanika, vidimo kako mlađi učenici viših razreda osnovne škole procjenjuju

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

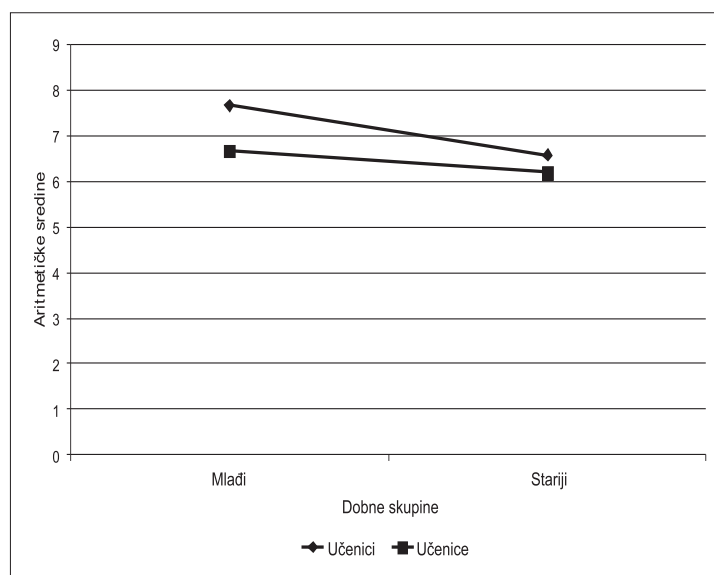
BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

da su češće izloženi nasilju vršnjaka u odnosu na starije učenike, što je u skladu s nalazima ranijih istraživanja (Nansel i sur., 2001.). Ovakvi rezultati mogu se objasniti u kontekstu ranije navedenih obrazloženja spolnih razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju koja u obzir uzimaju cilj agresora. Naime, valja pretpostaviti da je do 7. ili 8. razreda većina učenika ostvarila željeni socijalni status te rjeđe osjećaju potrebu osujetiti kod vršnjaka njihovo ostvarivanje istih ciljeva. Uz to, kao što je ranije navedeno, u završnim razredima osnovne škole učenici su pod sve većim pritiskom da ostvare što bolji školski uspjeh, a jedna od komponenti toga uspjeha jest i dobro vladanje, pa je razumno očekivati da će biti u manjoj mjeri skloni vršenju nasilja nad vršnjacima, ne bi li tako izbjegli određene sankcije.

Kao i kod straha od škole, nalazi o spolnim i dobnim razlikama u izloženosti nasilju vršnjaka provjereni su i neparametrijskim Mann-Whitney testom, rezultati kojega potvrđuju navedene zaključke ($M-W_{\text{spolne razlike u viktimizaciji}}=2890625.00$, $p=.000$; $M-W_{\text{dobne razlike u viktimizaciji}}=2469859.00$, $p=.000$).

Analizom varijance utvrđen interakcijski efekt spola i dobi govori nam kako se izloženost nasilju vršnjaka smanjuje s dobi, ali je taj pad nešto izraženiji kod dječaka, koji i inicijalno izvještavaju o učestalijoj izloženosti toj vrsti nasilja (Slika 2). O nasilju vršnjaka najviše izvještavaju mlađi dječaci, a ovakav rezultat u skladu je s ranije pronađenim spolnim i dobnim razlikama u izloženosti vršnjačkom nasilju te nam pokazuje kako su upravo mlađi dječaci u najvećoj opasnosti od viktimizacije.

➤ SLIKA 2
Prikaz interakcijskog efekta spola i dobi na izloženost nasilju vršnjaka

Regresijske analize

● **TABLICA 3**
Korelacije između varijabli negativnih socijalizacijskih aspekata škole i individualnih karakteristika učenika (N=4999)

Negativni aspekti školskog okruženja u ovom istraživanju opisani su dvjema varijablama, izloženosti nasilju vršnjaka koje se javlja u školi te procjenom straha od škole. Iako je procjena straha od škole zapravo individualna osobina učenika, opisali smo je kao negativan aspekt školskog okruženja jer je ispitivana tako da se veže isključivo uz školski kontekst. Zanimalo nas je u kolikoj su mjeri druge individualne karakteristike učenika povezane s tim negativnim socijalizacijskim aspektima učenika u školskom okruženju.

Skale	Socijalne vještine	Organizacijske vještine	Strah od škole	Nasilje od strane vršnjaka
Samopoštovanje	,26*	,24*	-,30*	-,28*
Socijalne vještine	-	,52*	-,05*	-,21*
Organizacijske vještine	-	-	-,09*	-,06*
Strah od škole	-	-	-	,21*

*p<0,001

Iz matrice interkorelacija (Tablica 3) vidi se da učenici koji u većoj mjeri osjećaju strah od škole, kao i učenici koji su izloženi nasilju vršnjaka, imaju nešto slabije razvijene socijalne i organizacijske vještine te niže samopoštovanje. Iako su zbog velikog uzorka ispitanika i mali koeficijenti korelacije statistički značajni, sklop dobivenih korelacija upućuje na povezanosti negativnih aspekata školskog okruženja s individualnim karakteristikama učenika.

Kako bismo utvrdili u kojoj mjeri određene individualne karakteristike učenika pridonose negativnim aspektima školskog okruženja, konkretno prisutnosti straha od škole te izloženosti nasilju vršnjaka, proveli smo dvije zasebne hijerarhijske regresijske analize sa strahom od škole i izloženosti nasilju vršnjaka kao kriterijskim varijablama te učeničkim procjenama njihovih socijalnih i organizacijskih vještina, kao i samopoštovanjem kao prediktorskim varijablama (Tablica 4). Ovdje treba ponoviti da distribucije varijabli straha od škole i izloženosti nasilju vršnjaka značajno odstupaju od normalne krivulje, no varijable uključene u istraživanje mjere pojave koje su u normalnoj populaciji i inače asimetrično distribuirane. Varijable spola učenika i razreda koji pohađaju uvrštene su na prvom koraku analize kao kovarijati, a u sljedećem koraku u jednadžbu multiple regresije uvedene su tri varijable individualnih karakteristika učenika. Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Kada je u pitanju strah od škole, kontrolirajući spolne i dobne razlike u rezultatima ispitanika koje objašnjavaju samo 2,3% varijance kriterija, ostala individualna obilježja učenika objašnjavaju dodatnih 9,4% ukupne varijance ovoga kriterija,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

pri čemu je samopoštovanje učenika jedini značajni prediktor. Drugim riječima, samopouzdaniji učenici manje su skloni osjećati strah od ispitivanja i testiranja, roditeljskih reakcija na loše ocjene i sl., jer više vjeruju u svoje sposobnosti, osjećaju se kompetentnima i zadovoljni su sami sobom. Ranija istraživanja također upućuju na značajnu negativnu povezanost između ispitne anksioznosti i samopoštovanja (Tomljenović i Nikčević-Milković, 2005.). Socijalne i organizacijske vještine nisu se pokazale kao značajni prediktori straha od škole. Spielberg i Vagg (1995.) kao dvije glavne sastavnice ispitne anksioznosti navode brigu, tj. zabrinutost i emocionalnost, pri čemu se briga odnosi na kognitivnu zaokupljenost mogućim posljedicama neuspjeha, dok se emocionalnost odnosi na fiziološke reakcije. Spomenuta kognitivna zaokupljenost uključuje i misli o mogućem lošem ishodu te njegovim posljedicama. Stoga bi u određenoj mjeri bilo opravdano očekivati kako organizacijske vještine učenika, koje se odnose na dobre sposobnosti planiranja, postavljanja ciljeva i rješavanja problema, utječu na smanjenje straha od škole, i to upravo preko spomenute kognitivne komponente, tako što s jedne strane omogućuju učeniku bolju pripremu za ispitnu situaciju, a s druge strane olakšavaju mu stvaranje planova za daljnju aktivnost u slučaju neuspjeha. No naši nalazi ne potvrđuju ovu pretpostavku.

➔ **TABLICA 4**
Sumarni rezultati multiplih regresijskih analiza za predviđanje negativnih socijalizacijskih učinaka škole na temelju nekih individualnih karakteristika učenika (standardizirani beta-koeficijenti)

Varijable	Strah od škole		Izloženost nasilju vršnjaka	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Korak 1		,023*		,022*
Spol	,15*		-,09*	
Razred	,05*		-,12*	
F(2,4996)	60,07*		54,94*	
Korak 2		,094*		,101*
Samopoštovanje	-,31*		-,25*	
Organizacijske vještine	-,02		,09*	
Socijalne vještine	,02		-,19*	
F(3,4993)	178,06*		191,00*	
Sve varijable				
R ²		,118*		,122*
F(5,4993)	133,42*		139,08*	

* $p < ,001$

Kada razmotrimo varijablu izloženosti nasilju vršnjaka, kontrolirajući spolne i dobne razlike u rezultatima ispitanika koje objašnjavaju 2,2% varijance kriterija, kao značajni prediktori javljaju se – uz samopoštovanje – i organizacijske te socijalne vještine učenika. Međutim, spomenuti prediktori o-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

bjašnjavaju tek dodatnih 10,1% ukupne varijance ovoga kriterija. Pri tome varijabla organizacijske vještine ima supresorski utjecaj za kriterij izloženost nasilju od vršnjaka. Naime, smjer povezanosti varijable organizacijskih vještina s izloženosti nasilju vršnjaka mijenja se u pozitivan, kada se kontrolira povezanost ove varijable s ostalim prediktorima u jednadžbi multiple regresije. Međutim, ova povezanost, iako statistički značajna zbog velikoga broja ispitanika, mala je i objašnjava znatno manji dio varijance kriterija od varijabli samopoštovanja i socijalnih vještina. Razlog supresorskog utjecaja varijable organizacijske vještine možemo pronaći u relativno visokoj povezanosti između varijabla socijalnih i organizacijskih vještina. Pogledamo li zasebno doprinos svakog od prediktora, vidi se kako je upravo samopoštovanje najvažniji prediktor izloženosti nasilju vršnjaka. Nažalost, na temelju provedenog istraživanja nije moguće odrediti je li samopoštovanje uzrok, tj. rizični faktor za izloženost nasilju vršnjaka, ili je zapravo posljedica viktimizacije.

Ranija istraživanja pokazuju kako su djeca izložena nasilju vršnjaka u socijalnim odnosima često neasertivna i submisivna te da imaju nisko samopoštovanje (Schwartz i sur., 1993.; Graham i Juvonen, 2002.). Nadalje, viktimizirana djeca često svoje napadače nagrađuju vlastitom imovinom, primjerice igračkama, hranom i sl., te pokazuju znakove uznemirenosti, što sve zajedno potiče napadače da ustraju u svojoj ulozi (Schwartz i sur., 1993.). Kada su u pitanju odnosi s vršnjacima, viktimizirani učenici često izvješćuju o prijateljstvima koja obiluju konfliktima te prijateljima koji nerijetko iznevjere njihovo povjerenje (Phillipsen, 1999.). Općenito, djeca koju se često zadirkuje opisana su kao djeca s manje pozitivnih oblika socijalnoga ponašanja, primjerice dijeljenja, suradnje i sl., te s manje pozitivnih afekata, npr. manje se smješkaju, rjeđe prihvaćaju pozive na druženje i tome slično, u odnosu na djecu koja nisu viktimizirana (Phillipsen, 1999.). Naši rezultati podupiru takve nalaze te pokazuju kako su učenici s niskim samopoštovanjem i slabim socijalnim vještinama češće izloženi nasilju svojih vršnjaka. Možemo pretpostaviti kako su upravo socijalne vještine koje upućuju na dobro slaganje s vršnjacima te uspješno sklapanje prijateljstava i sl., zajedno s boljom slikom o samom sebi, čimbenici koji mogu djelovati kao protektivni faktori kada je u pitanju viktimizacija. U skladu s tim Wilson je (2004.) potvrdio kako međusobna povezanost učenika u školi, ali i povezanost učenika i učitelja, pridonose smanjenju agresivnosti i viktimizacije u školskom okruženju.

Međutim, ovdje valja istaknuti kako nam razmjerno malen postotak varijance kriterija izloženosti nasilju vršnjaka, koji možemo objasniti na temelju odabranih prediktora, govori

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

da su ispitivane pozitivne individualne karakteristike učenika samo jedan dio protektivnih faktora u slučaju izloženosti nasilju vršnjaka. Stoga bi u daljnja istraživanja trebalo uključiti dodatne individualne karakteristike za koje se pretpostavlja da bi njihov razvoj mogao utjecati na smanjenje viktimizacije. Dosadašnja istraživanja pokazala su da djeca žrtve vršnjačkoga nasilja imaju slabije razvijene socijalne vještine, u pravilu nisu omiljena među vršnjacima, nenametljiva su i sklona pokazivanju znakova uznemirenosti i anksioznosti u socijalnim interakcijama, opreznija, osjetljivija i tiša od druge djece te rijetko traže pomoć. Uz to se ta djeca u školskom okruženju često razlikuju od druge djece po povišenoj anksioznosti i uznemirenosti u socijalnim interakcijama, smanjenoj sposobnosti koncentracije na nastavne zadatke te neomiljenosti i nevažavanju među vršnjacima (npr. Kumpulainen i Rasa-nen, 2000.; Olweus, 1998.). Međutim, budući da se izabranim setom prediktorskih varijabli objasnio malen postotak varijance kriterija straha od škole i kriterija izloženosti nasilju vršnjaka, u buduća istraživanja trebalo bi uključiti novi set prediktorskih varijabli koje bi se odnosile na neke stabilne individualne karakteristike djeteta, kao što su npr. dimenzije temperamenta (Schaffer, 2000.). Neka djeca imaju sklonost reagirati na nove situacije s više bijesa, uznemirenosti, straha i tuge. To su djeca s više izražavanja negativnih emocija, niskoga stupnja prilagodljivosti, visokog aktiviteta i niskoga stupnja emocionalne regulacije. Nadalje, socijalno su povučena, imaju više problema u ponašanju te mogu biti u većoj mjeri izloženi nasilju vršnjaka i razviti strah od škole (Rathvon, 2003.). Faktori rizika, odnosno stanja i okolnosti koja povećavaju vjerojatnost razvoja nekoga negativnog psihološkog ishoda, uz individualne osobine učenika svakako su obitelj i škola (Bloomquist i Schnell, 2005.). Djeca s negativnom emocionalnošću u kombinaciji s roditeljskim zanemarivanjem i manjkom potpore sklonija su nekim negativnim psihološkim ishodima, a u kombinaciji s negativnom školskom klimom i određenim stavovima nastavnika mogu dodatno pridonijeti pojavi negativnih socijalizacijskih učinaka škole.

Jedan od načina smanjenja straha od škole i izloženosti nasilju u školi zasigurno su preventivni programi. Praktične implikacije dobivenih rezultata u ovom istraživanju idu u smjeru potrebe preventivnih intervencija u školama u obliku radionica, predavanja i sl., koje bi trebale posvetiti pažnju razvoju općih životnih vještina za adaptaciju na školsku situaciju. Uz to rezultati dobiveni u ovom istraživanju upozoravaju na potrebu preventivnih programa, ovisno o spolu i dobi učenika. Učitelji trebaju biti svjesni važnosti suportivne okoline, i to i za odnos između učitelja i učenika i za interperso-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

nalne odnose između učenika (Natvig i sur., 1999.; Rathvon, 2003.). Osnovne implikacije dobivenih rezultata povezane su s jačanjem preventivnih programa u školama u cilju rada na sebi i jačanja slike o sebi učenika kao zaštitnoga faktora za razne oblike negativnoga ponašanja i doživljavanja u školskom okruženju. Preporuka na temelju dobivenih rezultata mogla bi biti povećan broj radionica povezanih s osobnim i socijalnim razvojem učenika na satovima razrednika te kroz razvoj dodatnih međupredmeta radi boljeg upoznavanja sebe i drugih te razvoja nezavisnosti i odgovornosti za sebe i vlastiti život, što pridonosi jačanju samopoštovanja i mogućem smanjenju straha od škole i izloženosti nasilju vršnjaka.

Bloomquist i Schnell (2005.) opisuju intervencije u četiri područja dječjega funkcioniranja u školi: širenje pozitivnoga ponašanja u obliku učenja i nadzora pravila i procedura u razredu, preveniranje problematičnoga ponašanja kroz efektivan način primjene nagrada i kazna, učenje socijalnih i emocionalnih vještina i razvoj određenih strategija prevencije eskalacije antisocijalnoga ponašanja. Ovim strategijama jačaju se pozitivne individualne karakteristike učenika, a ujedno se smanjuju negativna ponašanja i doživljavanja u školskom okruženju. Interakcije s učiteljima i vršnjacima omogućuju učenicima unapređenje razvoja specifičnih sposobnosti kroz informacije i savjete, modele ponašanja i specifičnog iskustva koje olakšava učenje, kao i razvoj osobnih karakteristika povezanih s razvojem socijalnih i akademskih vještina. Škola, kao mjesto gdje se odvija niz socijalnih interakcija, znatno utječe na razvoj socijalne kompetencije učenika, odnosno internaliziranje određenih oblika socijalno prihvatljiva ponašanja. Stoga stvaranjem razredne klime u kojoj učitelji dosljedno nameću pravila, razgovaraju s učenicima o njihovim očekivanjima, traže od učenika da izraze svoje mišljenje i osjećaje, a osiguravaju pozitivne izraze topline i odobravanja, očekujemo razvoj društveno prihvatljiva ponašanja učenika u školi. Jačanje pojedinih aspekata socijalne kompetencije u školskom okruženju usmjeravanjem djece prema tuđim osjećajima i interesima, poticanje alternativnih interpretacija ponašanja drugih učenika, pomoć učenicima da aktivnim uključivanjem ojačaju svoje socijalne kompetencije, poticanje konstruktivnih povratnih informacija među učenicima, poticanje pregovaranja te izražavanja želja i emocija znači smanjenje negativnih socijalizacijskih učinaka u školskom okruženju. Za uspjeh u školovanju i obrazovno postignuće važno je poučavati učenike u skladu s njihovim sposobnostima i razvitkom te nagrađivati uspjeh i postavljanje ciljeva, što dovodi do nastanka novih oblika sposobnosti i kreativnog rješavanja problema (Martens i Witt, 2004.), a povezano je s učenjem kao životnim izazovom i zadovoljstvom u školi.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

Na kraju valja spomenuti i neka ograničenja ovog rada. Negativni socijalizacijski učinci škole mjereni su samo dvjema varijablama – strahom od škole i izloženošću nasilju vršnjaka – a podaci su prikupljeni primjenom skala samoprocjene. Dobivene rezultate ne možemo generalizirati izvan konteksta sustava obrazovanja u našoj zemlji. U budućim istraživanjima treba operacionalizirati veći broj negativnih socijalizacijskih učinaka školskog okruženja, prikupiti podatke iz perspektive učenika, ali i učitelja i roditelja, te uključiti veći broj individualnih i okolinskih varijabli koje bi mogle biti povezane s negativnim socijalizacijskim učincima školskog okruženja u našoj zemlji.

LITERATURA

- Arambašić, L. (1988.), Anksioznost u ispitnim situacijama – pregled istraživanja. *Revija za psihologiju*, 18: 91-113.
- Arambašić, L. i Krizmanić, M. (1986.), Upitnik za ispitivanje straha od škole (IDSOS) – prikaz instrumenta i osnovnih statističkih parametara. *Primijenjena psihologija*, 7: 281-286.
- Astor, R. A., Benbenishty, R., Vinokur, A. D., Zeira, A. (2006.), Arab and Jewish elementary school students' perceptions of fear and school violence: understanding the influence of school context. *British Journal of Educational Psychology*, 76: 91-118.
- Attar-Schwartz, S., Khoury-Kassabri, M. (2008.), Indirect versus verbal forms of victimization at school: the contribution of student, family, and school variables. *Social Work Research*, 32: 159-170.
- Benbenishty, R., Astor, R. A., Zeira, A., Vinokur, A. D. (2002.), Perception of violence and fear of school attendance among junior high school students in Israel. *Social Work Research*, 26 (2): 71-87.
- Benjamin, M., McKeachie, W. J., Lin, Y., Holinger, D. P. (1981.), Test anxiety: Deficits in information processing. *Journal of Educational Psychology*, 73: 816-824.
- Bloomquist, M. L., Schnell, S. V. (2005.), *Helping children with aggression and conduct problems*, New York: The Guilford Press.
- Boney-McCoy, S., Finkelhor, D. (1995.), Psychosocial sequelae of violent victimization in a national youth sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63: 726-736.
- Carter, R. Williams, S., Silverman, W. K. (2008.), Cognitive and emotional facets of test anxiety in African American school children. *Cognition and Emotion*, 22: 539-551.
- Christiansen, E. J., Evans, W. P. (2005.), Adolescent victimization: Testing models of resiliency by gender. *Journal of Early Adolescence*, 25: 298-316.
- Ergene, T. (2003.), Effective Interventions on Test Anxiety Reduction: A Meta-Analysis. *Social Psychology International*, 24: 313-328.
- Graham, S., Juvonen, J. (2002.), Ethnicity, Peer Harassment, and Adjustment in Middle School: An Exploratory Study. *Journal of Early Adolescence*, 22: 173-199.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

Grunbaum, J. A., Kann, L., Kinchen, S., Ross, J., Hawkins, R. L., Harris, W. A., McManus, T., Chyen, D., Collins, J. (2004.), Youth risk behavior surveillance – United States, 2003. *Journal of Social Health*, 74: 307-324.

Hashima, P. J., Finkelhor, D. (1999.), Violent victimization of youth versus adults in the national crime victimization survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 14: 799-820.

Haynie, D. L., Piquero, A. R. (2006.), Pubertal development and physical victimization in adolescence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43: 3-35.

Hill, K. T., Sarason, S. B. (1966.), The relation of test anxiety and defensiveness to test and school performance over the elementary school years: a further longitudinal study. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 31: 1-76.

Howell, D. C. (1997.), *Statistical Methods for Psychology* (4th edition). Belmont, CA: Wadsworth.

Hunter, S. C., Boyle, J. M. E., Werden, D. (2007.), Perceptions and correlates of peer-victimization and bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 77: 797-810.

Juvonen, J., Nishina, A., Graham, S. (2000.), Peer harassment, psychological adjustment, and school functioning in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 92: 349-359.

Kaplan, D. S., Liu, R. X. i Kaplan, H. B. (2005.), School related stress in early adolescence and academic performance three years later: the conditional influence of self expectations. *Social psychology of Education*, 8: 3-17.

Koo, D., Chitwood, D. D., Sanchez, J. (2006.), *Violent victimization and the routine activities/lifestyles of active drug users*. Conference papers – American sociological Association 2006 Annual Meeting, Montreal.

Kumpulainen, K., Rasanen, E., Henttonen, I. (1999.), Children involved in bullying: psychological disturbance and the persistence of the involvement. *Child Abuse & Neglect*, 23: 1253-1262.

Kumpulainen, K., Rasanen, E. (2000.), Children involved in bullying at elementary school age: Their pediatric symptoms and deviance in adolescence. An Epidemiological Sample. *Child Abuse & Neglect*, 24: 1567-1577.

Martens, B. K., Witt, J. C. (2004.), Competence, persistence, and success: the positive psychology of behavioral skill instruction. *Psychology in the School*, 41: 19-30.

McDonald, A. S. (2001.), The Prevalence and Effects of Test Anxiety in School Children. *Educational Psychology*, 21: 89-101.

Mihaljević, Š., Rijavec, M. (2008.), Strategije suočavanja sa stresom i školski uspjeh kod učenika s višim i nižim strahom od škole i ispiti-vanja. *Napredak, časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 149: 183-194.

Modi, M. (2000.), *Panel Study of Income Dynamics, Child Development Supplement*. Surveys measuring well-being. Created 9/14/00. Last modified 10/09/00. Internet document: <http://www.wws.princeton.edu/~kling/surveys/PSID.html>

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., Scheidt, P. (2001.), Bullying Behaviors among US Youth. *Journal of the American Medical Association*, 285: 2094-3003.

Natvig, G. K., Albrektsen, G., Anderssen, N., Qvarnstrom, U. (1999.), School related stress and psychosomatic symptoms among school adolescents. *Journal of School Health*, 69: 362-368.

Nicholls, J. G. (1976.), When a scale measures more than its name denotes: the case of the Text Anxiety Scale for Children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 44: 976-985.

Niemivirta, M. (1999.), Individual differences in motivational and cognitive factors affecting self – regulated learning: A pattern – oriented approach. U: P. Nenniger, R. S. Jäger, A. Frey i M. Wosnitza (ur.), *Advances in motivation* (str. 23-42), Landau: Verlag Empirische Pädagogik.

Olweus, D. (1998.), *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.

Phillipsen, L. C. (1999.), Associations between Age, Gender, and Group Acceptance and Three Components of Friendship Quality. *Journal of Early Adolescence*, 19: 438-464.

Profaca, B., Puhovski, S., Luca Mrđen, L. (2006.), Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. *Društvena istraživanja*, 15 (3): 575-590.

Rathvon, N. (2003.), *Effective school intervention – Strategies for enhancing academic achievement and social competence*. New York: The Guilford Press.

Rijavec, M., Raboteg-Šarić, Z., Franc, R. (1999.), Komponente samoreguliranog učenja i školski uspjeh. *Društvena istraživanja*, 4: 529-541.

Rijavec, M., Marković, D. (2008.), Nada, strah od ispitivanja i školski uspjeh. *Metodika*, 9: 8-17.

Rosario, P., Nunez, J. C., Salgado, A., Gonzales-Pienda, J. A., Valle, A., Joly, C., Bernardo, A. (2008.), Ansiedad ante los exámenes: reaccion con variables personales y familiares. *Psichotema*, 20: 563-570.

Schaffer, H. R. (2000.), *Social development*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.

Schwartz, D., Dodge, K. A., Coie, J. D. (1993.), The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64: 1755-1772.

Spielberger, C. D., Vagg, P. R. (1995.), Test anxiety: Atransactional process model. U: C. D. Spielberger i P. R. Vagg (ur.), *Test anxiety: Theory, assessment, and treatment* (str. 3-14), Washington, DC: Taylor & Francis.

Storch, E. A., Ledley, D. R. (2005.), Peer victimization and psychosocial adjustment in children: current knowledge and future directions. *Clinical Pediatrics*, 44: 29-38.

The Colorado Trust (2004.), *After-School Initiative's Toolkit for Evaluating Positive Youth Development*. Denver, CO: The Colorado Trust.

Tomljenović, Ž., Nikčević-Milković, A. (2005.), Samopoštovanje, anksioznost u ispitnim situacijama i školski uspjeh kod djece osnovnoškolske dobi. *Suvremena psihologija*, 8: 51-62.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

Vulić-Prtorić, A. (2002.), Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji. *Suvremena psihologija*, 5 (2): 271-293.

Wentzel, K. R. (2003.), Motivating students to behave in socially competent ways. *Theory into Practice*, 42 (3): 319-326.

Wilson, D. (2004.), The interface of school climate and school connectedness and relationships with aggression and victimization. *Journal of School Health*, 74 (7): 293-299.

Živčić-Bećirević, I., Rački, Ž. (2006.), Uloga automatskih misli, navika učenja i ispitne anksioznosti u objašnjenju školskog uspjeha i zadovoljstva učenika. *Društvena istraživanja*, 6 (86): 987-1004.

Individual Characteristics of Students in Relation to Fear of School and Peer Victimization in Croatian Primary Schools

Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Marina KOTRLA TOPIĆ,
Zora RABOTEG-ŠARIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The aim of our research was to investigate the prevalence of fear of school and between peer victimization in Croatian primary schools and to determine possible gender and age differences. An additional aim was to try to predict how fear of school and victimization are related to students' personal characteristics such as self-esteem, social and organizational skills. The sample included 4999 fifth- to eighth-grade primary school students from 49 Croatian schools. The results show gender and age differences in the presence of fear of school that point to girls and older students experiencing more fear. The significant interaction effect shows that most experiences of fear of school can be found in older girls. The obtained gender and age differences in peer victimization point to boys and younger students reporting more experiences of victimization, and significant interaction effect shows that younger boys are the group most exposed to peer harassment. The hierarchical regression analyses show that fear of school can be significantly predicted based on students' self-esteem, while peer victimization can be predicted based on student's self-esteem as well as their social skills. Students with more self-esteem experience less fear of school, and students who have better social skills as well as more self-esteem are less likely to be victimized by peers. Practical implications of the findings are considered for development of prevention programs in the school setting.

Keywords: fear of school, victimization, self-esteem, social skills, organizational skills

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 717-738

BRAJŠA-ŽGANEC, A.,
KOTRLA TOPIĆ, M.,
RABOTEG-ŠARIĆ, Z.:
POVEZANOST...

Bezüge zwischen individuellen Charakteristiken von Kindern mit Schulangst und dem gewalttätigen Verhalten vonseiten der Altersgenossen in der Schule

Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Marina KOTRLA TOPIĆ,
Zora RABOTEG-ŠARIĆ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Die Autorinnen dieser Untersuchung wollten ermitteln, in welchem Maße Schulangst und das Erdulden gewalttätigen Verhaltens vonseiten der Mitschüler in den höheren Grundschulklassen* gegenwärtig ist. Es sollte geprüft werden, ob sich in der Ausprägung dieser Erscheinungen die Schüler hinsichtlich Alter und Geschlechtszugehörigkeit unterscheiden. Des Weiteren wollten die Autorinnen herausfinden, ob es zwischen Schülermerkmalen – Geschlecht, Alter, Selbstwertgefühl sowie soziale und organisatorische Fertigkeiten – einerseits und Schulangst sowie Gewalt vonseiten der Mitschüler andererseits einen Zusammenhang gebe. An der Untersuchung waren 4999 Schüler der höheren Grundschulklassen (Klasse 5 bis 8) aus 49 kroatischen Grundschulen beteiligt. Zu den beiden genannten Kriterien konnten Unterschiede zwischen den Kindern bezüglich Alter und Geschlecht ermittelt werden: Mädchen sowie ältere Schülerinnen und Schüler leiden häufiger an Schulangst, während Jungen, jüngere Schüler sowie Schülerinnen der höheren Grundschulklassen den Eindruck haben, öfter dem gewalttätigen Verhalten ihrer Mitschüler ausgesetzt zu sein. Ein wesentlicher Effekt des wechselseitigen Bezuges dieser Phänomene ist die Tatsache, dass meist ältere Mädchen Schulangst haben, während es meist kleinere Jungen sind, die Gewalt vonseiten ihrer Altersgenossen erdulden müssen. Die durchgeführten hierarchischen Regressionsanalysen ergaben, dass das Selbstwertgefühl der einzige bedeutende Prädiktor für Schulangst ist, für Gewalterfahrung durch Altersgenossen hingegen sind dies das eigene Selbstwertgefühl und soziale Fertigkeiten. Mit anderen Worten: Schüler mit einem ausgeprägteren Selbstbewusstsein empfinden weniger Schulangst; auf dieselbe Weise sind selbstbewusstere Schüler sowie solche mit besseren sozialen Fertigkeiten seltener der Gewalt vonseiten ihrer Mitschüler ausgesetzt. Die praktischen Implikationen der gewonnenen Resultate werden abschließend vor dem Hintergrund von Präventionsprogrammen erörtert, die zukünftig an Schulen entwickelt werden müssen.

Schlüsselbegriffe: Schulangst, Gewalterfahrung durch Altersgenossen, Selbstwertgefühl, soziale Fertigkeiten, organisatorische Fertigkeiten

* Die Grundschule in der Republik Kroatien umfasst die Klassen 1 bis 8 (Anm. d. Übers.).